

Vår nettside bruker cookies (informasjonskapsler) hovedsaklig for trafikkmåling og optimalisering av innhold. Fortsett å bruke siden som normalt om du godtar dette. [Les mer om vår bruk av cookies.](#)

Lukk

Metoder og metodeutvikling for etisk vurdering

Av **Ellen-Marie Forsberg**

Publisert: 16. mars 2009. Sist oppdatert: 05. januar 2010.

Når man skal gjøre etiske vurderinger anvender man alltid eksplisitt eller implisitt en metode. I noen tilfeller, for eksempel når offentlige komiteer foretar etiske vurderinger, er det viktig å være gjennomtenkte i forhold til hvilke metoder man anvender, hvilke forutsetninger som ligger til grunn for valg av metode, og hvilke mulige konsekvenser metodevalg kan ha. Denne artikkelen tar særlig utgangspunkt i De nasjonale forskningsetiske komiteers bruk av metode. Rutinemessig brukes for eksempel diskursetisk metode, etiske retningslinjer, prinsippbasert etikk og kasuistikk i arbeidet til disse komiteene. Komiteene har også prøvd ut andre metoder, for eksempel etisk matrise, legfolkskonferanse, fokusgrupper, etisk delphi osv.

- [Innledning](#)
- [Retningslinjer og annen prinsippbasert etikk](#)
- [Kasuistikk](#)
- [Deltagende metoder](#)
- [Legfolkskonferanser](#)
- [Etisk matrise](#)
- [Andre dialogiske metoder](#)
- [Valg av metode](#)
- [Etikken og etikkerne](#)

Innledning

Det norske forskningsetiske komitésystemet bygger på en **diskursetisk** tankegang (Habermas 1989; Apel and Kettner 1992), nemlig at etiske vurderinger gjøres best i et fellesskap. Dette fellesskapet bør være relativt vidt sammensatt for å speile et mangfold av synspunkter og verdier i samfunnet. Derfor består ikke komiteene bare av forskere fra forskjellige fagområder, men også av legfolksrepresentanter. I tillegg kommer etikere og eventuelt representanter for andre interessenter eller organisasjoner, avhengig av den enkelte komités mandat og funksjon. Ved at etiske vurderinger gjøres i et slikt fellesskap mener man å oppnå en god testing av de ulike argumenter og synspunkter som fremmes, og dermed en kvalitetssikring av vurderingen som gjøres.

Retningslinjer og annen prinsippbasert etikk

I komitéarbeidet er **etiske retningslinjer** viktig. REK-enes arbeid bygger på Verdens legeforenings [Helsinkideklarasjon](#). ([NESH](#) og [NENT](#) har utviklet egne [retningslinjer](#).) Retningslinjene er veiledende for komiteenes arbeid, og brukes eksplisitt i begrunnelsen av vurderinger. Etiske retningslinjer kan forstås som en form for **prinsippbasert etikk**, selv om prinsippbasert etikk gjerne knyttes til en spesifikk tilnærming innen biomedisinsk etikk (Beauchamp and Childress 2001).

Beauchamp og Childress identifiserer fire prinsipper som de mener er sentrale i biomedisinsk etikk:

- prinsippet om å gjøre det gode
- prinsippet om å unngå å gjøre skade
- prinsippet om autonomi
- prinsippet om rettferdighet

Disse fire prinsippene kan så spesifiseres i forhold til konkrete saker, og de må ofte balanseres mot hverandre. Beauchamp og Childress' teori utdyper nettopp hvordan balansering av prinsipper bør foretas. Også retningslinjene som er nevnt over inneholder krav til balansering, spesielt i forhold til kravet om at forskningens formål 'er viktigere enn de risikoer og belastninger som forskningen innebærer for forsøkspersonen' (Helsinkideklarasjonen § 18). Denne balanseringen er en av komiteenes viktigste oppgaver.

Kasuistikk

I komitéarbeidet brukes gjerne en implisitt **kasuistisk** metode. Kasuistikk har sin opprinnelse i antikken og ble mye brukt i middelalderen. Jonsen og Toulmin (1988) børstet støv av metoden, som er en systematisk fremgangsmåte for å sammenligne etiske tilfeller. Man avgjør hva som er riktig vurdering (for eksempel riktig anvendelse av prinsipper eller retningslinjer) av en ny sak ved å sammenligne den med paradigmatisk saker der man er forholdsvis sikker på å ha gjort riktig vurdering. På denne måten oppnår man konsistens og forutsigbarhet i de etiske vurderingene.

Deltagende metoder

I tillegg til de metodene som er del av det rutinemessige arbeidet i komiteene brukes i noen tilfeller andre metoder for å gjøre etiske vurderinger. Dette er ofte aktuelt for saker som ikke er rutinepreget, og som har større samfunnsmessige implikasjoner. Dette gjelder særlig teknologisk utvikling som både gir nye muligheter for påvirkning av naturen og menneskene og samtidig nye risikoer og usikkerheter. Dette kan gjelde innenfor både NEM, NENT og NESHs virkeområder, f eks i forhold til bio- og genteknologi, nanoteknologi, informasjonsteknologi, osv. Dette er ofte svært komplekse og tverrfaglige problemstillinger, og kan påvirke enkeltpersoner, grupper og samfunnet som helhet på uoversiktlige måter. Derfor vurderes det i noen tilfeller at slike vurderinger også bør inkludere et større antall eksperter, berørte parter eller legfolk, og gjøres i såkalte **deltagende metoder**.

Legfolkskonferanser

En viktig deltagende metode for teknologivurdering er **legfolkskonferanse**. Genmodifisert mat ble diskutert i legfolkskonferanser arrangert av Bioteknologinemnda, Teknologirådet og Forskningsetiske Komiteer både i 1996 og i 2000 (se Kaiser og Skavlid 2001). En legfolkskonferanse er et arrangement der ikke-eksperter vurderer et gitt tema. Deltagerne i en legfolkskonferanse representerer et tverrsnitt av befolkningen, og skal ideelt sett gjøre de vurderinger befolkningen som helhet ville gjort om de fikk tilsvarende mulighet til å opplyse seg om saken. Legfolkene skal i utgangspunktet ikke ha spesielle interesser knyttet til temaet som skal diskuteres. I første fase av prosessen får legfolkene presentert informasjon om temaet, og avgjør selv hvilken kunnskap de mener de har mest bruk for og hvilke eksperter som skal inviteres. I annen fase diskuterer de seg frem til en anbefaling. En variant av legfolkskonferanse er de såkalte **legfolkscellene**, som er mindre fokusgrupper med legfolk (Kaiser et al. 2006).

Etisk matrise

En annen mye brukt deltagende metode er etisk matrise-prosess. Etisk matrise er en metode som ble utviklet av Ben Mepham på begynnelsen av 90-tallet og som har vært brukt til vurdering av en rekke forskjellige teknologier.

Forskningsetiske komiteer har brukt metoden både for etisk vurdering av fiskeriteknologi (se Kaiser og Forsberg 2001), strategier for strålevernforvaltning (se Oughton, Forsberg et al 2004) og genmodifisert raps (se Forsberg 2007). Etisk matrise-metode er en variant av prinsippbasert etikk, men til forskjell fra Beauchamp og Childress' metode systematiseres de grunnleggende prinsippene i en matrise som også består av kategorier av relevante berørte parter (en etisk matrise for fiskeriteknologivurdering er gjengitt under i figur 1).

	Rettferdighet	Verdighet	Velferd
Fiskere	Like muligheter for yrkesutøvelse for ulike kategorier fiskere	Mulighet for å styre egen yrkessituasjon og oppleve respekt for eget yrke	Trygg og sikker arbeidsplass/inntekt, samt stabilt sosialt miljø
Fiskeindustrien	Like muligheter for ulike typer fiskeindustri	Å få anerkjennelse for sin del av verdikjeden, og å bli hørt i forhandlinger	Stabile forsyninger fra fiskeriene, en rettferdig andel av velferdsgodene innhentet i verdikjeden
Andre brukere av kyst og hav	Likeverdig tilgang til ressursene	Få respekt for sine behov og sin bruk av kyst og hav	Likestilt i forhold til velferdsgoder rettet mot kyst og hav
Samfunn	Likeverdige levevilkår for senter og periferi	Frihet til benytte/forvalte ressurser til samfunnets beste	Inntekter fra bruk av kyst og hav
Forbrukere	Fiskeprodukter tilgjengelige i god kvalitet for ulike grupper forbrukere	At forbrukere får anledning til å velge og ha innflytelse på produksjonen av matvarer	Garantier for nok og sunn mat
Våre barnebarn	Et mangfold av muligheter bevares slik at forskjellige sosiale grupper i fremtiden kan ha like muligheter	Å vite at deres besteforeldre handlet med tanke på deres velferd	Ingen aktiviteter som truer deres helse eller livsutfoldelse, og bevaring av ressurser for deres beste
Biosfæren	Belastninger for miljøet fordeles slik at et mangfold av økosystemer forblir levedyktige.	Skade og utnyttelse av naturen er begrenset til det nødvendige	At fisk og dyr ikke er utsatt for unødvendig smerte

Fig 1. Etisk matrise for vurdering av fiskeriteknologi.

Denne matrisen brukes som et utgangspunkt for diskusjon av etisk relevante hensyn og konsekvenser ved en spesifikk

teknologi eller konkret problemstilling. Når den etiske vurderingen gjøres i en prosess med representanter for berørte parter kalles det ofte en verdiworkshop, men etisk matrise kan også brukes i prosesser med legfolk (se f. eks. Kaiser, Millar et al. 2007). Etisk matrise har også vært brukt av forskergrupper for vurdering av forskernes ansvar overfor de etiske implikasjonene av deres arbeid.

Andre dialogiske metoder

Det finnes også flere andre dialogiske metoder som er forskerbaserte eller ekspertbaserte. Forskere kan diskutere etiske problemstillinger ved deres virke i **ekspertbaserte konsensuskonferanser** (Kaiser og Forsberg 2002) eller i **etisk delphi**-prosesser (Millar, Thorstensen et al 2007). Her diskuterer forskere etiske spørsmål enten i konferanseform (konsensuskonferanse) eller anonymisert i brev/epost-form (etisk delphi). Dette er metoder som også brukes utenfor etikken. Disse metodene egner seg godt for å nå en dypere forståelse av vitenskapelig enighet og uenighet omkring faktagrunnlaget for en problemstilling og for å legge til rette for at ekspertene tar stilling til relevante verdimeslige spørsmål.

Valg av metode

Etiske metoder – eller **etiske verktøy**, som det ofte kalles – må brukes bevisst i forhold til hva den aktuelle problemstilling krever. Hensikt, deltagelse og design må være gjennomtenkt, ikke minst i forhold til at enkelte av metodene, særlig de større, deltagende prosessene, er ressurskrevende. Valg, både av metode generelt og av design spesielt, kan også ha innflytelse på selve den etiske vurderingen. Ideelt sett bør etiske problemstillinger diskuteres ved forskjellige metoder, og det er viktig at det foregår en løpende diskusjon om hvordan bruken av metodene kan kvalitetssikres, og videreutvikles ved behov.

Etikken og etikkerne

Flere av metodene innebærer også at etikernes kontroll over de etiske vurderingene minskes. Dette kan kompromittere den filosofiske kvaliteten på refleksjonene. Samtidig kan det være nødvendig for å forankre den etiske diskusjonen der den hører hjemme: hos forskerne, blant de berørte parter, og i samfunnet generelt. Dette kan være vel så viktig som teoretisk stringens. Begreplige bidrag fra filosofer og teologer er ofte viktig for å belyse enkeltaspekter ved problemstillinger, men verdidiskusjonene må ikke "outsources" til etikkeksperter. Dagens etikkomitésystem fungerer nettopp på disse premisene: at forskere, legfolk og etikkeksperter kan diskutere verdispørsmål i fellesskap.

Litteratur Referanser

Apel, K.-O. og M. Kettner, red. (1992): *Zur Anwendung der Diskursethik in Politik, Recht und Wissenschaft*. Frankfurt: Suhrkamp

Beauchamp, T. og J. Childress (2001): *Principles of Biomedical Ethics*. Oxford og New York: Oxford University Press

Forsberg, E.-M. (2007): *A Deliberative Ethical Matrix Method – Justification of Moral Advice on Genetic Engineering in Food Production*. DrArt-avhandling. Oslo: Unipub

Habermas, J. (1989). *Moral Consciousness and Communicative Action*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press

Jonsen, A. R. og S. Toulmin. (1988): *The Abuse of Casuistry*. University of California Press

Kaiser, M. og Forsberg, E-M. (2001): "Assessing fisheries - Using an ethical matrix in a participatory process". I *The Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, Vol. 14, Klüwer Academic Publishers, s 191-200

Kaiser, M. og E.-M. Forsberg (2002): "Consensus conference on environmental values in radiation protection: a report on building consensus among experts." *Science and Engineering Ethics* 8(4): 593-602

Kaiser, M. og S. Skavlid. (2001): "Why Ola and Kari Nordmann do better than all professors – Reflections on two Norwegian consensus conferences on genetically modified food products". I *Preprints for the 3rd Congress of the European Society for Agricultural and Food Ethics*. Tilgjengelig på <http://www.eursafe.org/pdf/lectureprpts.pdf>

Kaiser, M., V. Almaas et al. (2006): "Consulting Europeans: experiences from the project Reprogenetics". *Proceeding of PATH Conference*. http://www.macauley.ac.uk/PATHconference/PATHconference_proceeding_ps5.html

Kaiser, M., K. Millar, et al. (2007). "Developing the ethical matrix as a decision support framework: GM fish as a case study". *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 20(1): 65-80

Millar, K., E. Thorstensen, et al. (2007): "Developing the Ethical Delphi". *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 20(1): 53-63

Oughton, D., E-M. Forsberg, et al (2004): "An ethical dimension to sustainable restoration and long-term management of contaminated areas". *Journal of Environmental Radioactivity*, Vol. 74, Issues 1-3, s 171-183

Anbefalt videre lesning

Ruyter, Knut (red.): *Forskningsetikk. Beskyttelse av enkeltpersoner og samfunn*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 2003

Sitér denne siden slik:

Forsberg, Ellen-Marie: "Metoder og metodeutvikling for etisk vurdering" (Sist oppdatert: 05. januar 2010). De nasjonale forskningsetiske komiteene. [Online]. Tilgjengelig på <http://www.etikkom.no/FBIB/Introduksjon/Systematiske-og-historiske-perspektiver/Metoder-og-metodeutvikling-for-etisk-vurdering/>. [Lastet 12. desember 2013].